

УЗ КОДЕКС О ТРГОВАЧКОЈ ПОМОРСКОЈ ПЛОВИДБИ НР БУГАРСКЕ (МЕРОДАВНО ПРАВО)

У послератном развоју међународног приватног права у НР Бугарској одвија се, између осталих, занимљив и динамичан процес кодификације норми ове гране права. У спектру различитих идеја, и након превазилажења готово нужног периода када су се норме међународног приватног права налазиле у различитим законским текстовима,¹⁾ у последњој деценији искристалисале су се две основне тенденције чији поборници аргументовано настоје да увере законодавца у исправност своје визије кодификације.

С једне стране, представници цивилистичке концепције²⁾ залажу се да норме међународног приватног права буду уврштене у Грађански кодекс (опште одредбе и норме које уређују грађанскоправне односе у ужем смислу са страним елементом) и законе који регулишу остале категорије приватноправних односа са страним елементом (нпр. породичноправне).³⁾ У том смислу донет је Нацрт Грађанског кодекса који у свом IV делу садржи норме међународног приватног права.⁴⁾

С друге стране, дошла су до изражаја и гледишта оног дела бугарске доктрине који се залаже за доношење посебног закона о материји међународног приватног права.⁵⁾ Заговорници ове концепције сматрају да „постоје услови и да је сазрела неопходност за доношење самосталног закона у области међународног приватног права” у НР Бугарској; из тих разлога на Секцији за међународно приватно право Бугарског удружења за међународно право,

1) В. преглед код В. Кутикова, Међународно частно право на НР Бугарија, Софија 1976, стр. 107 и след.

2) В. нпр. Ж. Сталев, Грађанскијат кодекс, међународните грађански одношенија и социјалистическата икономическа интеграција, Проблеми на кодификацијата на грађанско право ваф НР Бугарија, Софија 1975, стр. 13—16.

3) IV део Породичног кодекса НР Бугарске (Закон који се примењује на породичноправне односе са међународним елементом) садржи норме међународног приватног права у чл. 90—100.

4) О решењима која предвиђа Нацрт Грађанског кодекса у овој материји, В. Ж. Сталев, Проектат за Грађански кодекс на НРБ и међународното частно право, Правна мисл, бр. 4, 1979, стр. 57—63.

5) В. Ј. Зидарова, Међународното частно право и Проектат за Грађански кодекс на НР Бугарија, Правна мисл, бр. 5, 1980, стр. 54—64.

марта 1980, одбачен је Нацрт Грађанског кодекса у погледу одредаба међународног приватног права.⁶⁾

Независно, међутим, од овог проблема који своје крајње исходиште налази у решавању дилеме о правној природи међународног приватног права,⁷⁾ остају норме о меродавном праву садржане у II делу (чл. 9—26) Кодекса⁸⁾ о трговачкој поморској пловидби НР Бугарске.⁹⁾ Наиме, присталице обе концепције слажу се у томе да постојеће одредбе међународног приватноправног карактера из II дела овог Кодекса не треба дирати: било зато што се већ налазе у законском тексту који уређује одговарајућу категорију односа,¹⁰⁾ било зато што се сматра да, због специфичности односа, не би било целисходно да се ове норме придодaju нормама међународног приватног права садржаним у посебном закону.¹¹⁾

Одредбе чл. 9—26 Кодекса регулишу низ питања везаних за односе поморског права код којих се јавља елеменат иностраности: нпр. одговорност бродара (чл. 9.), стварна права на броду (чл. 10.), судар бродова (чл. 14.), спасавање и помоћ на мору (чл. 15.), заједничка хаварија (чл. 16.), вађење потонулих ствари (чл. 17.), уговори о искоришћавању бродова (чл. 19, 20, 21, 22), аутономија воље странака (чл. 24 и 25) и сл.

У бугарској доктрини се као „темељне одредбе Кодекса“¹²⁾ наводе одредбе чл. 2. и чл. 24. ст. 1; у првом случају ради се о принципу слободе уговарања, а у другом, о могућности примене аутономије воље странака. Према чл. 2. Кодекса, „с изузетком случајева предвиђених императивним нормама овог Кодекса, стране које учествују у односима везаним за трговачку поморску пловидбу, могу путем уговора саме да уређују међусобна права и обавезе“. Чл. 24. сл. 1. има следећу садржину: „Споразуми или клаузуле које закључе бугарске организације,

⁶⁾ Ј. Зидарова, оп. цит., стр. 55 и 57.

⁷⁾ В. више о томе В. Кутиков, оп. цит., стр. 109. Чини се, наиме, да се ни питање кодификације норми међународног приватног права на унутрашњем плану не може решавати независно од проблема његове правне природе. Како истиче Матић, „очито је да ниједан теоретичар нити институција не могу избјећи тај проблем... и да не могу радити у психичком вакууму. Што се тиче тог проблема, потребан је свијестан или несвијестан однос према њему...“, Ж. Матић, кратак преглед неких основних теоретских и практичних питања унификације међународног приватног права у раду Хашке конференције за међународно приватно право, Страни правни живот, бр. 90, 1976, стр. 25.

⁸⁾ У вези термина „кодекс“, према чл. 4. Закона о нормативним актима „кодексом се уређују друштвени односи који чине предмет целе гране правног система или посебно важног његовог дела“.

⁹⁾ Објављен „Државен вестник“ бр. 55 од 14. јула 1970 и бр. 56 од 17. јула 1970; Измене и допуне „Државни вестник“ бр. 55 од 1975.

¹⁰⁾ Овај разлог наводе присталице цивилистичке концепције. В. нпр. Ж. Сталев, Проектат за Граждански кодекс..., стр. 57.

¹¹⁾ Овај аргуменат истичу аутори који се залажу за кодификацију норми међународног приватног права у самосталном законском тексту. Треба приметити да оваква ситуација већ постоји у нашем позитивном праву у погледу односа Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима (Сл. лист СФРЈ бр. 43/82) и чл. 994—1014 Закона о поморској и унутрашњој пловидби који се односе на међународно право и надлежност судова СФРЈ у овој материји (Сл. лист СФРЈ бр. 22/77).

¹²⁾ В. Кутиков, оп. цит., стр. 539.

предузећа или грађани о примени страног закона или трговачког поморског обичаја, важе, уколико не противрече императивним одредбама овог Кодекса”.

Поред аутономије воље странака, своје место у овом делу Кодекса нашли су и следећи колизиони принципи:

— *lex banderae* — нпр. чл. 9. ст. 1, чл. 10. ст. 1, чл. 12, чл. 13, чл. 14. ст. 3, чл. 15. ст. 3 и ст. 4, чл. 17 (за вађење потонулих ствари на отвореном мору), чл. 20. и чл. 22)

— *lex loci contractus* — нпр. чл. 10. ст. 2;

— *lex loci actus* — нпр. чл. 11. и чл. 18;

— *lex patriae* — нпр. чл. 21;

— *lex fori* — нпр. чл. 14. ст. 2. и чл. 15. ст. 2;

— седиште бродара — нпр. чл. 25. ст. 2.

С друге стране, бројни су случајеви када ће се применити бугарско право, одн. одредбе Кодекса, као право за непосредну примену (*loi d'application immédiate*) — нпр. чл. 9. ст. 2, чл. 14. ст. 1, чл. 15. ст. 1. и чл. 17. — на основу чињенице да се ради о односима који су настали у унутрашњим или територијалним водама НР Бугарске.¹³⁾

Посебно, с обзиром на могућност примене страног права, бугарски законодавац је у чл. 26. ограничио домашај његове примене: „Одредбе страног закона или обичаја не могу се применити уколико би њихова примена противречила основама друштвено-политичког система НР Бугарске”.

У бугарској доктрини запажени су чланци,¹⁴⁾ па и монографије¹⁵⁾ који се односе на материју II дела Кодекса о трговачкој поморској пловидби и у којима се указује на недостатке¹⁶⁾ или специфичности¹⁷⁾ њихових решења.

Значај Кодекса несумњив је и с аспекта упоредноправног метода. За наше право споменуте одредбе Кодекса су од значаја како због разлога практичне природе (питање надлежности, аутономије, воље странака, примене страног права и с тим у вези решавање конкретних случајева), тако и из теоријског угла упоређивања његових решења са одредбама садржаним у нашем Закону о поморској и унутрашњој пловидби.

¹³⁾ За разлику од овога, на основу чл. 19. ст. 2. одредбе Кодекса могу се применити само као супсидијерно решење.

¹⁴⁾ В. нпр. В. Кутиков, Проблеми на меѓународното честно право ваф новија Кодекс на трговското мореплаване на НР Бугарија, Годишник на Софијскија универзитет, Јуридически факултет, том LXII, Софија, 1972; С. Сталев, Приложим закон кам ограничената отговорност на карабопритежатеља, според Кодекса на трговско морешкаване на НРБ, Правна мисл, бр. 5, 1983, стр. 23—31 и сл.

¹⁵⁾ О. Вартоломеев, Меѓународно-частноправни морски облигациони одношенија, Софија 1977, стр. 5—217.

¹⁶⁾ Такав је нпр. случај са одредбом чл. 9. Кодекса. В. С. Сталев, оп. цит., стр. 29.

¹⁷⁾ Нпр., посебно се указује на одредбу чл. 24. ст. 2. у којој је изричито одбачен у овој материји принцип „*Qui eligit iudicem eligit ius*”. В. О. Вартоломеев, оп. цит., стр. 18.

КОДЕКС О ТРГОВАЧКОЈ ПОМОРСКОЈ ПЛОВИДБИ НР БУГАРСКЕ

Део II Меродавно право

Одговорност бродара

Члан 9. — На заснивање и обим одговорности бродара и предузећа и лица која су са њим изједначена примењује се право државе под чијом заставом брод плови (закон заставе).

За накнаду штете и дангубе настале недозвољеним оштећењем брода у територијалним и унутрашњим водама Народне Републике Бугарске меродавне су одредбе овог Кодекса.

Бродар, у смислу овог Кодекса, је лице које искоришћава брод у своје име, независно од тога да ли је сопственик брода или га користи по другом законском основу.

Стварна права

Члан 10. — На право својине и друга стварна права на поморским бродовима, стицање, измену и пренос тих права, као и на упис у бродски регистар, примењује се закон заставе.

За форму уговора којим се преноси право својине или се заснивају стварна права на поморском броду, меродавно је право места у коме се уговор закључује.

Привилегована потраживања

Члан 11. — На привилегије за потраживања, предвиђене у овом Кодексу, примењује се право државе у којој се спроводи принудно извршење.

Посада

Члан 12. — Правни положај посаде и односи између чланова посаде и бродара, као и односи између чланова посаде, уређују се према закону заставе брода, независно од њиховог држављанства и места где су ти односи настали.

Догађаји и радње на броду

Члан 13. — На односе који настану услед догађаја или радњи, а десе се на броду или у вези с њим на отвореном мору, примењује се закон заставе.

Судар бродова

Члан 14. — На односе у вези накнаде штете, настале услед судара бродова у унутрашњим или територијалним водама Народне Републике Бугарске, примењују се одредбе овог Кодекса.

Уколико се судар догодио на отвореном мору или на воденом путу над којим ни једна држава нема суверенитет, примењује се пра-

во државе пред чијим судом или арбитражом се води спор о накнади штете.

Уколико сви бродови у судару плове под једном истом заставом, примењује се закон заставе, независно од тога где се судар догодио.

Спасавање и помоћ

Члан 15. — На односе у вези награђивања за спасавање које је вршено у унутрашњим или територијалним водама Народне Републике Бугарске примењују се одредбе овог Кодекса.

Уколико је спасавање вршено на отвореном мору или на воденом путу над којим ни једна држава нема суверенитет, примењује се право државе пред чијим судом или арбитражом се спор води.

Уколико брод који је вршио спасавање и брод који је спасаван плове под једном истом заставом, примењује се закон заставе, независно од тога где је спасавање вршено.

Деоба награде између бродара и капетана и других чланова посаде уређује се према закону заставе брода који је вршио спасавање.

Заједничка хаварија

Члан 16. — У погледу обавеза за уделе који проистичу из заједничке хаварије, меродавно је право државе у којој се налази место у коме је због заједничке хаварије путовање завршено.

Уколико сви погођени заједничком хаваријом имају једну исту националност, примењује се њихово заједничко национално право.

Потонуле ствари

Члан 17. — На односе у вези са вађењем потонулих ствари у унутрашњим или територијалним водама Народне Републике Бугарске примењују се одредбе овог Кодекса, а на отвореном мору — закон заставе брода који врши вађење.

Поморски протест

Члан 18. — Поморски протести се извршавају према праву државе пред чијом устаном или организацијом се објављују.

Превоз ствари

Члан 19. — За уговор о превозу ствари меродавне су одредбе права које су стране изабрале под условима чл. 24. овог Кодекса.

Уколико такав избор није учињен, меродавне су одредбе овог Кодекса.

Закуп брода

Члан 20. — На уговоре о закупу брода примењује се закон заставе брода.

Превоз путника

Члан 21. — За уговоре о правозу путника и пртљага меродавно је национално право превозиоца.

Уговор о тегљењу

Члан 22. — На уговор о тегљењу из главе IX, одељак III овог Кодекса, примењује се закон заставе брода који је вршио тегљење.

Конвенције у којима је чланица НР Бугарска

Члан 23. — Уколико међународни уговор, чија је страна уговорница Народна Република Бугарска, садржи правила различита од оних која су предвиђена у овом Кодексу, примењују се правила међународног уговора.

Избор меродавног права уговорних страна

Члан 24. — Споразуми или клаузуле које закључе бугарске организације, предузећа или грађани о примени страног права или трговачког поморског обичаја, важе, уколико не противрече императивним одредбама овог Кодекса.

Клаузула о избору суда или арбитраже у другој држави за справљање спора не значи да су се странке сагласиле да се на њихове односе примењује право те државе.

Избор суда или арбитраже

Члан 25. — У спору који је настао поводом односа везаних за трговачку поморску пловидбу, уколико једна од странака има седиште у другој држави или је држављанин друге државе, узајамном сагласношћу странака може се одредити надлежност суда или арбитраже у једној од двеју држава или у трећој држави.

Уколико такве клаузуле нема, надлежан је суд државе у којој се налази седиште бродара.

Границе примене страног права

Члан 26. — Одредбе страног закона или обичаја не могу се применити, уколико би њихова примена противречила основама дрштвено-политичког система Народне Републике Бугарске.

Превео с бугарског:

Мирко Живковић